

TILBLIVELSE – ELLER NOGET DER ENDER PÅ I.
SAMTALE I VENEDIG, BIENNALEN 2013

af
Morten Søndergaard og Tomas Thøfner

Morten Søndergaard: Hvad skal vi snakke om?

Tomas Thøfner: Vi har et oplæg som hedder: Hvor kommer det fra? Tilblivelse. Øvelse. Den slags.

MS: Jeg synes at ordet *til* er spændende. Det er en dejlig præposition. Det er også noget man kan være. Man er til. Man hører til. Man er en tilhører. Når man er ude at læse op, får man ofte spørgsmål som: Hvordan bliver digtene til? Hvor kommer inspirationen fra? Det er de grundspørgsmål man let løber ind i. De er på en måde umulige, men det er spændende at forsøge at komme med et kvalificeret svar. Jeg har førhen tænkt tilblivelse ud fra en beholder-metafor: Først er man udenfor, og så er man inde, og så er digtet blevet til. Man skal igennem en membran eller hinde, og så bliver det til. Man er ude, man er på vej hen til, og så bliver det *til*. Når det er blevet til, er man inde. Og straks er man ude igen. Så er digtet eller teksten skrevet. Bogen er slut. Det er sådan jeg har tænkt det, indtil jeg fornylig er stødt på en bedre og mere interessant metafor.

TT: Okay?

MS: Det er det jeg kalder surdej. For jeg har lagt mærke til at der er forbindelsestråde mellem mine bøger, og det uanset om materialet er digte, lyd eller marmor eller det materialiserer sig i form af en

udstilling. Så kan der trækkes tråde imellem værkerne. Og jeg kan godt lide at bære en del af et værk med mig over i noget nyt. Så vidt jeg ved, kan surdeje leve i årevis og blive ved at hæve op til nye brød hvis man passer på dem.

TT: Betyder det så at når du arbejder med en bog, så tager du en klump fra som du ikke bruger, men gemmer til senere? Holder du lige et par procent igen, som så ligger og gærer?

MS: Nej, det gør jeg så egentlig ikke.

TT: Så er det ikke en surdej, men almindeligt gær der er tale om. Eller usyret brød for den sags skyld.

MS: Jeg har altid arbejdet med en forestilling om at alt skulle med i værket. At når man er færdig, så kunne man godt lægge sig til at dø. At man vil *alt*. Et dødsforagtende fyrværkeri! Det giver selvfølgelig nogle udfordringer at operere med så absolut og udslettende en holdning til digtene. Jeg ville aldrig sige at det her venter jeg med til næste gang.

TT: Når værket så er udgivet, kan der komme en surdej ud af den proces. Altså det som værket resulterede i for dig, kan være den surdej som trækkes videre og får det næste til at hæve.

MS: Ja, på den måde er der tale om en surdej.

TT: Du vil gerne have det hele med. Og når du så har fået det, og er kommet ud på den anden side, så forstår du at der alligevel er mere. Altså: Den måde man mislykkes på, kan man betragte som en surdej. Den måde det foregående ikke blev forløst på, gærer i en.

MS: En slags efterklang eller efterglød. En slags gæring, netop.

TT: Eftergrød? På den måde er det et sjovt billede. Det meste af en dej er nyt mel og vand og så videre. Men det der får brødet til at hæve, det er det man bærer med sig fra værk til værk. Bagværk.

MS: Det jeg forsøger at gøre, er at samle alting sammen og så brænde det af i tilblivelsesprocessen. Det bål man så at sige samler sammen til, futter af når man udgiver bogen. En megaovn? Men så sker der jo bare det at man så alligevel bliver i tvivl om man nu gjorde det godt nok. Om det nu var værd at dø for. Man spørger hurtigt sig selv om man ikke lige kunne forlænge livet lidt med nogle brædder, ikke.

TT: "Ever tried. Ever failed. No matter. Try Again. Fail again. Fail better", som Beckett siger.

MS: Når jeg har opereret med den der beholder-metafor, så har det måske været ud fra en fornemmelse af ikke at kunne sige det jeg ville. Ikke at være i stand til at komme ind og blive til, for nu at sige det nærmest freudiansk. I skriveprocessen har man undertiden en følelse af lige pludselig at kunne sige alt. At kunne sige hvad det skal være. Forhindringerne er væk, og alt kan siges og bliver sagt. Tilblivelse forudsætter også alle de indledende manøvrer, en gøren sig *skrivsk*. Når man når frem til den tilstand af al-skriven, kan den være ganske kortvarig, bare nogle dage, men det er der det hele sker. Den tilstand er interessant, for den indbefatter også en form for destruktion og reduktion.

TT: Jep.

MS: Jeg har ofte tænkt på det med et billede. Det er billedet af en bi som flyver mod en rude. Den flyver mod ruden igen og igen og kan ikke forstå hvad det dog er for en mærkelig gennemsigtig membran som afholder den fra at flyve ud til al den dejlige nektar på den anden side. Og så kan det jo være at ruden bliver åbnet, og

så er barrieren væk og alt er muligt. I skriveprocessen svarer det til at det sprog som før forekom trægt og modvilligt, nu med et er bøjeligt og formbart i enhver henseende. En slags Kong Midas-tilstand som ligger i forlængelse af at man prøver at sige noget. Man kan ikke, og så kan man. Man skal i en vis forstand jo først prøve at flyve mod ruden. For at skrive en bog, så skal man skrive. Man skal være henne i nærheden af skrivebordet. Man skal have denne daglige omgang med sprog. Og det tager tid at etablere den tilstand.

TT: Der er flere vinkler, og en af dem er psykologisk. Der er den slags perioder hvor man oplever at alt hvad man rører ved bliver til sprogligt guld, og det er nok en nødvendig oplevelse. Kong Midas-tilstanden, som du siger, den grandiositet eller suverænitetsfølelse er nødvendig, for det er den der psykologisk retfærdiggør idéen om at man har noget at skulle have sagt sin omverden via en bog. På en måde skal man have en urealistisk tro på hvad man kan. Og det skal så kombineres med at man også faktisk kan noget. Så man kunne dele sagen op i to: Det at man prøver at ramme, og det som man faktisk rammer. Man ser jo nogle kunstnere som er vanvittigt produktive. For dem er det hele meningsfyldt, for dem er det hele prægnant, og alt hvad de gør, hænger sammen med resten af deres værk. Der er nogle der har det sådan. Tænk på en kunstner som Picasso, som formodentligt også støttet af sin omverden har haft en tro på at det hele har været meningsfyldt, at alt hvad han rørte ved, blev til kunst.

MS: "Jeg søger ikke, jeg finder".

TT: Netop. Den følelse af prægnans som man kender fra manier og den slags, hvor alt hvad man gør har betydning og betyder et eller andet betydningsfyldt. Verden giver mening på en hyperreel måde, tingene hænger sammen og det hele falder i hak hele tiden. Hvis man er dybt nede i arbejdet med en bog, så kan den fornemmelse

af sammenhæng udstrække sig til hele ens praksis. Verden svarer en overalt. På den ene side er det en positiv og nødvendig side af tilblivelsesprocessen. I en vis forstand endda reel, men det er også en potentiel vildledende tilstand man kan hidse sig selv op i. Det er en form for religiøsitet. Men man skal nok forbi den i enhver tilblivelsesproces.

MS: Ja, det er nok derfor Ewald taler om at man må være nogenledes kold for at skildre sin ild. For det er ikke nødvendigvis sikkert at det bliver godt, bare fordi man opnår den tilstand. Hvis man skriver noget hvor man er påvirket af stoffer eller alkohol, og så læser det dagen efter, så er det som regel ikke så godt som man troede da man skrev det.

TT: Hvis nu man øver sig, så opøver man i hvert fald en kunnen. Man kan et eller andet. Og alene af den grund vil man også være i stand til at ramme noget der er godt. Som ganske ung og uerfaren og forelsket og fuld, så kan man jo ligesom narre sig selv fuldstændig. Men med erfaring og øvelse så kan man nok ikke narre sig selv helt, og man kan heller ikke undgå at ramme gode elementer. Man har opøvet en kunnen. Man har øvet sig. Du har investeret alt i det – også identitetsmæssigt.

MS: Man kan altid sætte sig ned og skrive noget. Med fare for at det bliver til sprogligt opvaskevand. Musikere øver sig hver dag fordi de skal indarbejde en motorisk færdighed. Jeg prøver at skrive noget hver dag. Måske også for at opnå en næsten motorisk færdighed, for at holde mit sprog smidigt. Det bliver til en stor tekst som jeg hele tiden kan tage fra. En slags enorm surdej jeg kan bage nye brød af.

TT: Jamen, jeg tror at i enhver form for tekst vil man kunne finde et eller andet som kan bruges, eller som kan forvandles til gyldigt sprog. Jeg er i gang med en roman og har i den forbindelse skrevet

massevis af sider, også bare for at holde noget kørende. Masser af opvaskevand, men noget vil der være i det.

MS: Eller man kan destillere det?

TT: Ja, der vil jo være noget. I det mindste er der et velvalgt ord et sted, eller en figur som er lidt anderledes. Der vil altid være noget værdifuldt. Det er selvfølgelig ikke nok i sig selv, men jeg forestiller mig at øvelsen sikrer et niveau.

MS: Det at øve sig når det gælder skriften, kan ligeså godt være at læse. At redigere noget man har skrevet, det er også at øve sig. Rifbjerg snakker om fiskelim som en del af skriveprocessen – altså det at man skal blive siddende ved skrivebordet. Det er også en øvelse, bare det at være der. Der kommer ord på skærmen fordi man skriver dem. Ligesom fodboldspillere eller tennisspillere træner, træner man. Man øver sig. Man har en praksis. Til sidst så kan man noget.

TT: Og så gælder det for fodboldspillere og andre at det man bare kan, på alle tirsdage og onsdage, ikke er nok. Det kan være nok til nogle opgaver, men det er ikke nok til at opfylde ens ambitioner om kunst eller poesi. Der vil man have noget mere end det øvelsen kan garantere. Det er nærmest defineret som et paradoks. Man forlanger mere end hvad der er rimeligt ud fra ens forudsætninger.

MS: Man vil gerne overgå sig selv.

TT: Det er det jeg mener.

MS: Hvad er det der sker når man gør det? For det gør man jo nogle gange. Jeg har en fornemmelse af at det foregår indenfor en leg- alvor-modsætning, hvor man bliver lidt *loose*, og pjatter lidt med det man har lavet eller tillært sig. Måske er ordet pjatter ikke

velvalgt. Men man kan sige at man er lidt ligeglad. Nu gør jeg sådan her for at se hvad der sker. I samtaler kan man høre sig selv sige: Jeg tænker bare højt.

TT: Det er vel det vi gør her.

MS: Ja, netop, og så kommer der et eller andet på papiret eller på bordet, og så siger man: Haps! Det var da egentlig interessant det her. Det var bare for sjov, og så blev det alvorligt og man retter sig mod det. Man glemmer sig selv i den der proces. Leg bliver virkelig alvor. Og så kommer der et punkt, hvor man ikke kan holde den tilstand ud længere, og man begynder at lege igen. Der er en selv-forglemmelse i det som er karakteristisk. De der eftermiddage hvor man har siddet og skrevet, og så: Hold kæft, er klokken syv?! Man er inde i et hul af ingenting, og så står man der på den anden side og er spyttet ud af en mærkelig maskine og er ved siden af sig selv.

TT: Den form for koncentration, det er det bedste.

MS: Jeg tror også man skal være lidt rå nogle gange. Hvor man sidder med noget og så siger: Væk! Det der stryger vi bare! Enorme mængder tekst som det har taget månedsvis at frembringe kan forsvinde på sekunder. Det skal der en form for erfaring eller øvelse til for at acceptere. Den der *shitdetector*. Man har siddet med noget og sagt "ah kan det lige gå". Men nej, væk med det. Og så står man bare tilbage med én linje.

TT: Jo, og det er jo – ja det siger sig selv – men nu siger jeg det også: Det er det der er det svære. Man kan jo sagtens skrive. På en måde kan man jo skrive hvad som helst. Der er jo ingen grænser.

MS: Det er bare at gå i gang.

TT: Ja, for hvad eller hvem skulle stoppe én? Men så er der jo det med at bordet fanger. Når man rent faktisk laver noget, så er det jo det bestemte man laver, og så kan man føle sig bundet. Man kunne sikkert også føle sig fri. Men der er alle mulige processer der går i gang og både vider betydningerne ud og snævrer dem ind, når man sætter ord på papir. Og så er det ikke længere et spørgsmål om at man kan lave hvad som helst, for nu er der noget at leve op til. Nu har stoffet et potentiale som ligger uden for en selv.

MS: Så snævres det ind.

TT: Så snævres feltet ind. Dels fanger bordet og dels bliver man nødt til at foretage de valg. Tage det alvorligt. Skære fra. Bruge den der shitdetector i forhold til det. Det kan være svært, fordi man ikke kan læse sig selv, som man ofte siger, men det kan også være svært fordi man skal vælge fra, og man mister alle de andre muligheder.

MS: Det er rigtigt. Det er også det jeg mener med at man bliver kynisk. De andre muligheder må ryge. Der er en kynisme et sted i det.

TT: Hvis man nu abonnerede på et bestemt religiøst verdenssyn, ville nogle af de problemer falde væk. Der er ikke noget problem i at sige, nu bestemmer jeg mig for at prise Jesus og ikke Muhammed eller Sai Baba, for det er allerede bestemt. Det er givet på forhånd.

MS: Det er jo det der er sjovt når man går på Uffizierne eller sådan noget, hvor man ser hele kunsthistorien frem til renæssancen. Det er stort set variationer af Jesus og Maria. Det er en slags totalitær systemdigtning der er foregået, ikke.

TT: Jo. Man varierer nogle givne elementer.

MS: De vidste i hvert fald hvad det skulle handle om.

TT: Vi har en verden i dag, det er ikke nogen hemmelighed, eller rettere sagt: Vi har ikke rigtig nogen verden i dag. Det står åbent på så mange måder. Så det tab man kan føle når man siger noget bestemt, er et særligt tab. For enhver bestemt ting man siger, virker så forkert på en måde – og medfører et stort tab.

MS: Jeg kan godt lide at vælge et fokus for en digtbog. Det har da hjulpet mig nogle gange. Altså om det skal handle om at gå eller at have vinger.

TT: Vi talte før om den konkrete håndgribelige del af spørgsmålet. Hvor kommer elementerne i digtet fra? Det er ikke altid at man ved hvorfra, men ofte gør man. Måske faktisk altid. Mange af forklaringerne kan være banale. Andre kan være spændende. Vi har snakket om det før, men jeg tror ikke vi har det på skrift. Det har altid været et ekstra lag for mig som læser af dine ting. I kraft af vores samarbejde og det kendskab jeg har til dine interesser, ved jeg ofte nøjagtig hvor du har et element fra.

MS: Faktisk kan man måske spore hvert eneste ord. De kommer i hvert fald ikke ud af ingenting.

TT: I de ting jeg laver, kan jeg iagttage det samme. Og jeg er da overbevist om at det er sådan for enhver der arbejder med noget skabende. Og det fører til det jeg gerne vil snakke om. Hvis man spørger til skabende processer i det hele taget. Hvad vil det sige at noget bliver til? Er det simple svar ikke at der er tale om processer der reorganiserer materialet. At man simpelthen flytter rundt på noget.

MS: Det tror jeg er rigtigt.

TT: Lad os tænke på et digt. Det indeholder en række elementer. Det her er fra et andet digt. Det her er fra sidste år på ferie. Det her

er et værk jeg så på Biennalen i Venedig. Det her er den tanke jeg havde da min ekskæreste slog op. Det her er formen på en grankogle. Det her er rytmen fra et stykke klavermusik. Det er jo fedt at det er linjer ud til verden. Jeg kan ikke lade være med at tænke på de der installationer vi så i går, med alle snorene der var trukket mellem tingene. Man ser et digt for sig som et knudepunkt med tråde ud til helt bestemte steder i verden og tilbage og frem i tiden.

MS: Det er rigtigt at det er omorganisering af stof. For det er det der foregår når jeg ser et godt digt eller ser et godt værk: Aha, man kunne jo også gøre netop sådan. Den kunstner der flytter mit blik, har ramt lidt længere til siden, fundet en sten på stranden som slet ikke så ud som de andre, men alligevel kunne den sagtens være der. Der sker et kategori-spring, ligesom fx i Borges liste over dyr. Pludselig laver han et taksonomisk spring der gør at min tanke bliver transponeret lidt.

TT: Alligevel drømmer man nogle gange om den helt nye idé, tanke eller det helt nye digt. Noget der er opstået sådan helt *ex nihilo*. Men det er bare logisk set ikke en mulighed. Enten kommer det ganske bestemte steder fra, det har en historie. Idéer har en idéhistorie, ikke! Eller også, og det er den eneste anden mulighed, er det ren tilfældighed. Det holder heller ikke. Vi er nødt til at holde fast i at det nye er en kombination af det kendte. Ligesom både i fysikken og evolutionen. Vi har det stof der nu er, hvad det end er, og så kan det sættes i spil. Og for at vende tilbage til en tidligere pointe: det er ikke et problem at lave nye kombinationer af elementer. Det kan man automatisk, kombinatorisk.

MS: Jeg bliver tit spurgt om hvordan jeg fik ideen til Ordapoteket. Det er på en måde enormt nærliggende, det er bare at sætte to ting sammen: Ordklasser og medicin. Altså en kombination der affødte noget tredje.

TT: Tjah, jeg tænker at det er ganske nemt at generere idéer. Ord + apotek = ordapotek. Båd+ sandal = sandalbåd. Man kan jo finde på tusindvis af idéer om dagen. Hvad er problemet? Problemet er at vælge de gode idéer! Det er ikke så svært at få idéer. Men at vurdere hvilke man skal holde fast i, det er kunsten.

MS: Jeg tror at det der virker godt, er det der generer betydning. Det er opstakning af betydning.

TT: Hov, hvad er der med vandet?

MS: Ja, det har en eller anden form for bismag ...

TT: Måske har de puttet citronaroma i.

MS: Ja, det må være derfor. Men altså: Der er nogle idéer der er stærkere fordi de stakker sig op indvendig eller af sig selv. Ideen bliver ved med at stå og generere betydning som hvirvler rundt om sig selv. Der er andre idéer der bare falder sammen, sådan [klap].

TT: Der skal jo være et resonansrum. Ordapoteket er et godt eksempel. Det er noget med at du er unikt kvalificeret til den idé?

MS: På en måde er jeg vokset op med det. Det er min far, der er det der apotek. Han var dansklærer og stærkt medicineret.

TT: Du har apoteket og det medicinske. Det har du særlige forhold til. Det her med ordene og ordklasserne har du et særligt forhold til. Det her med at mærke ordene og deres stofflighed. Al det har du et særligt forhold til. Og så kan du fylde ud med mere resonans. Det bliver egentlig klart hvad det er der er din unikke kvalifikation i forhold til det. Og dermed ser vi også hvordan man ikke bare kombinatorisk kan afsøge alle mulige typer af rum for ideer.

MS: Jeg ved ikke om jeg har fortalt dig det, men jeg blev på et tidspunkt inviteret over til Arla. Det er et af mit livs mest absurde øjeblikke. De havde fået øje på Ordapoteket og mente at ham der havde lavet det, ham måtte de invitere, for hvordan kunne man dog få sådan en vanvittig ide? Og jeg kom derved til deres hovedkvarter i Aarhus. Mødet var dybest set en katastrofe, for vi kunne simpelthen ikke snakke sammen. På et tidspunkt var der en der spurgte: "Mener du det du siger?" Og det gjorde jeg jo.

TT: Kan du huske noget af det de var helt uforstående overfor?

MS: "What the fuck! Seriously! Are you serious? Get this man out of here!" Jeg tror, det var nogle overvejelser om sprog og hvad sprog er. De havde bare et helt andet forhold til kommunikation. Nå ja. I de såkaldt kreative miljøer hører man altid at man skal tænke ud af boksen. Hedder det at tænke ud af boksen eller udenfor boksen? At tænke udenfor boksen må være mere radikalt, for der er man ligesom udenfor.

TT: Her er vi vel tilbage ved beholder-metaforen. Ideer er noget som befinder sig enten ude eller inde. Værker har det på samme måde. Gode værker har man lyst til at være i. Man er i dem, på samme måde som man er *i* verden. Omsluttet. Dårlige værker har man ikke lyst til at beskæftige sig med fordi man ikke tror at der er noget i dem. Dem forlader man.

MS: Det kan man godt lige hæfte sig ved. Det gode værk lover at det er værd at beskæftige sig med. Der er et løfte som bliver indfriet når man nærmer sig. Det lover. Og det holder. Det siger man jo: At noget holder. Måske er det det man egentlig mener. Det holder hvad det lover.

TT: Men handler det altid om at nå frem til noget, at skabe betydning?

MS: Det handler ikke om at producere betydning, så vidt jeg kan se, men om at unddrage sig betydning, at brænde betydning af. Et digt skal ikke nødvendigvis slå os ud i en stor erkendelse. Det skal først og fremmest forvalte en poetisk kvalitet.

TT: Ja, hver gang man prøver at svare på hvad et digt *skal*, må man forsøge sig med en metafor, og nu, på grund af det vi snakkede om før, kan jeg godt lide den med linjerne ud til verden. Det er ikke sikkert at det er en god måde at beskrive alle digte på, men nogle i hvert fald. Det er ikke bestemte indsigter, men en placering i verden.

MS: Digte som et relæ, et krydsfelt, en dendrit.

TT: Ja, og perspektiver. Nye udsigtspunkter. Man går om hjørnet. Man flytter sig lidt. Man ser ikke nødvendigvis noget helt andet, noget helt nyt. Alting bliver ikke helt anderledes fordi man flytter sig lidt. Men man får alligevel nye vinkler. Og nu de der kunstværker vi går rundt og ser. Det er også sådan vi snakker om dem. Noget minder om noget andet. Der trækkes tråde hele tiden, og man bliver smidig og bevægelig af det. Man bliver i stand til at komme alle steder hen, alle steder fra.

MS: Noget af det særlige ved kunsten og poesien er vel viljen til at forbinde det helt konkrete med det helt abstrakte, så forbindelserne virkelig skal krydse de grænser der normalt ligger i hverdagen og kulturen.

TT: Ja, vi så for eksempel den tyrkiske kunstner Ali Kazmas værk "Resistance". Fem store projektioner af film der alle handlede om kroppe. Ekstreme kroppe eller ekstrem omgang med kroppe. Man blev tvunget til at opleve forbindelser mellem fx tatoveringer som kropsudsmykninger, bodybuilding som kropsudsmykning, obduktion, robotter, øjenoperation og japansk bondage. Det er en håndfuld

forskellige kropsdiskurser som hører hjemme helt forskellige steder i leksikonnet. Fx forbindelsen mellem obduktion og bodybuilding. Forbindelsen var ganske klar og tydelig. Men de fænomener står ikke normalt ved siden af hinanden i leksikonnet.

MS: Værket blev til i vores hoveder.

TT: Det var *in your face*. Man stod der, og kiggede lidt på den ene skærm, lidt på den anden, så på den ene igen. Man trak forbindelser konkret med sin krop, med sin opmærksomhed. Man redigerede. Kiggede på skærmen indtil forbindelsen var færdig, så vendte man sig.

MS: Ja. Hjernen er en forbindelsesmotor. Den lever af det. Den skal også alt muligt andet. Men at skabe forbindelser, det er det den er bedst til. Også hvor der ingen er.

TT: Måske er det derfor vi har brug for kunst. Det er den der smidighed. At øve sig på at placere sig et andet sted i tanken. Kunst gør os bløde og bevægelige. Tanker har det med ruste fast.

MS: Ja, du har ret. Det er nok derfor går vi rundt her i Venedig og opsøger kunst og værker. Man må opsøge noget som er svært. Man må læse noget filosofi. Noget poesi. Noget der ender på i.